

KÖSZÖNÖM, DRÁGÁM!

Szerelem, szex, házasság a Vajdaságban

HÓDI SÁNDOR

BEVEZETŐ

Amikor harminc évvel ezelőtt megkezdtem pszichológusi pályafutásomat, hamar rá kellett jönnöm arra, hogy a sokféle gond és baj mögött, amellyel hozzám fordulnak az emberek, voltaképpen mindig egy és ugyanaz a probléma rejlik. A különféle lelki zavarokban szenvedő, életszervezési problémákkal küszködő, beilleszkedési és együttélési nehézségekre panaszkodó emberek vagy rendezetlen családi körülmények között élnek, vagy rendezetlen családi körülmények között nevelkedtek.

Emlékezetem szerint a praxisom alatt sohasem fordult elő, hogy a szeretethiányért, a sorozatos kudarcokért, a sikertelen intim kapcsolatokért bárki is saját éretlenségére, felkészületlenségére, alkalmatlanságára, butaságára, vagy bárminemű személyi hiányosságára panaszkodott volna. Örömtelenségükért, sikertelenségükért, betegségükért pácienseim kivétel nélkül mindig *másokat hibáztattak*: környezetük meg nem értésére, más emberek gonoszságára, nemtelen viselkedésére, a velük megesett igazságtalanságra, méltánytalan társadalmi helyzetükre vagy a balsorsukra panaszkodtak.

Ez a védekező, elhárító viselkedés bizonyos tekintetben érthető. Önbecsülésünk megőrzése érdekében olykor valamennyien kénytelenek vagyunk helyzetünket szépíteni, ilyen-olyan álarcot viselni. Különböző szerepeket játszunk, igyekszünk a legszebb arcunkat mutatni mások felé, felmentést keresünk a magunk számára stb. Addig nincs is nagyobb baj, amíg az önmagunkról kialakított kép nem mutat *makacs egyoldalúságot*, ha néhanapján azért hajlandóak vagyunk felülvizsgálni magatartásunkat és másokhoz fűződő viszonyainkat. Az önvizsgálatra – paradox módon – leginkább azok képesek, akiknek

a legkevésbé van rá szükségük, s akik általában szilárd kapcsolatokkal rendelkeznek. A különféle lelki és életviteli problémákkal küszködő embereknek feltétlenül szükségük van önvizsgálatra, erre azonban vajmi kevés hajlandóságot mutatnak, ami újabb problémák forrása.

A szeretet és az intim kapcsolatok világa a család. Ebben az intim szférában zajlanak le a legszebb, legmegrázóbb, legfájdalmasabb élmények, amelyeket valaha is átélhetünk. Számos bizonyíték van rá, hogy a jó házasságban élő emberek általában boldogabbak, egészségesebbek és tovább élnek, mint az egyedülállóak. Az életbiztosító társaságok által készített statisztikai kimutatók megdöbbentőek. Az derül ki belőlük, hogy „a magányos vagy társtalan emberek esélye sokkal nagyobb például a szívrohamra, tüdőbajra, rákra, alkohelizmusra, gyakrabban szenvednek balesetet, nagyobb a halandóságuk és az öngyilkossági arányuk, mint a házasembereknek, akik intim kapcsolatok hálójában élnek”.¹

Természetesen önmagában véve egy házasságnak a létrejötte nem jelenti azt, hogy a boldogító igen kimondásával mindent megoldottunk. Az együttéléstől amennyi jó, annyi rossz is származhat. Egy rossz kapcsolat pokollá tudja tenni a család életét, különösen akkor, ha az ellentétek ismételtelen napirendre kerülnek.

A család életére és az intim kapcsolatok alakulására vonatkozóan mindenki rendelkezik valamilyen személyes tapasztalattal. Ezek a tapasztalatok azonban önmagukban véve nem mindig elégségesek ahhoz, hogy az emberek megbirkózzanak saját párkapcsolati problémáikkal, elejét vegyék a házasság felbomlásának és sokféle más emberi tragédiának.

Gyakorló pszichológusként rendszeresen foglalkozom családi tanácsadással. Ennek során meggyőződtem arról, hogy az emberi kapcsolatok alakulásának szinte állandó és megkerülhetetlen velejárója a konfliktus. Ez a felismerés nem volt teljesen új számomra, nem gondoltam azonban, hogy a konfliktusok ennyire próbára teszik az egymással szoros kapcsolatban élő embereket. Nem gondoltam, hogy az emberek mennyire félnek a konfliktusoktól, és milyen felkészületlenek velük szemben. A családterápiás foglalkozások során kellett megtapasztalnom, hogy a konfliktusok szerves velejárói az életnek, nem lehet előlük kitérni, meg kell velük küzdeni. És ami a legfontosabb, hogy a konfliktusokkal való megküzdés a családtagoktól *állandó és együttes fejlődést* kíván meg.

Azok, akik a türehtetlenné vált helyzetük miatt szakemberhez fordulnak, érthetően segítséget várnak. Külső beavatkozással a konfliktusokban rejlő „ketyegő bombákat” olykor sikerül is hatástalanítani. Ennél azonban sokkal fontosabb a konfliktusok kezelésében szerzett jártasság megszerzése a házastársak részéről. A személyi kapcsolatok további alakulására nézve a tanácsadás

pozitív, megerősítő hatással lehet, a *konfliktuskezelés elsajátítása* azonban nélkülözhetetlen.

A konfliktusok kezeléséhez szükséges jártasság megszerzése olyan követelménynek látszik, amelynek az emberek egy része látszólag nem képes eleget tenni. Rajtuk a családterápia sem képes mindig segíteni. Talán nem is lehet. Igényes, fáradtságos munkával azonban sok család átsegíthető a kritikus helyzeteken. Csakhogy az idő alatt, amíg egy problémás kapcsolat reparálása tart, a megromlott családok száma tízszeresére nő.

Egyes becslések szerint ma a családok 75 százaléka szorulna tanácsadásra. Ehhez persze hiányzanak az anyagi, személyi, intézményi és kulturális feltételek, következésképp a házasságoknak fele automatikusan válással végződik. Ha ez a tendencia tovább folytatódik, néhány évtized múlva a házasságok 90 százaléka végződik válással.² Az életminőség ilyen méretű romlását talán akkor sem lehetne orvosolni, ha minden egyes emberre egy képzett terapeuta jutna. Ezzel szemben a helyzet az, hogy nálunk tízezer emberre egy szakember jut, de száz szakember közül csak egy foglalkozik házassági tanácsadással, intézményes háttér és anyagiak hiányában az az egy is siet jövedelmezőbb foglalkozást keresni magának.

A családgondozás a volt szocialista országokban mindenütt a csőd szélén áll. Aligha jelent vigaszt, hogy a szociális gondozás és az egészségvédelem más szakágazatai is hasonló helyzetben vannak.

A Nyugatról jövő új életstílus úgyszólván a szemünk láttára morzsolja szét a korábbi közösségi kapcsolatokat. Az individualizmus térhódítása véget vet a hitnek, a szerelemnek, a romantika izgalmának, a barátság szépségének, az intim kapcsolatok tiltott édességének, az életre szóló házasságoknak, a nemzettudatnak és vele együtt a szolidaritás minden más társadalmi formájának. Ennek a folyamatnak a következményeként, úgy tűnik, hogy a konfliktusmentes és harmonikus élet illúziójáról le kell mondanunk. A válások növekvő száma azt bizonyítja, hogy az új életformával járó konfliktusokat a házasságok nagy része nem éli túl, ami fokozza a társadalom atomizálódását és növeli az örökösen lelki válságban levő, kapcsolatavarban szenvedő emberek számát.

A párválasztással és a házassággal foglalkozó tudományágak – pszichológia, társadalomlélektan, családpszichológia – az elmúlt időszakban számos fontos felismeréssel szolgáltak a konfliktusok természetére és az emberi kapcsolatok alakulására vonatkozóan. A szerelem, szex, házasság témakörében az utóbbi időben szerencsére mind több kiadvány jelenik meg.

Ezek a munkák, már azáltal is, hogy ráirányítják a figyelmet a házasságon belüli problémákra, hozzájárulhatnak azok megoldásához és a sikeres párkapcsolatok kialakulásához. Remélem, hogy a munkámmal valamelyest én is hozzájárulok a párválasztás, az együttműködés, az örömteli szexuális kapcsolat,

az együttlét művészetének a jobb elsajátításához, s ugyanakkor bízom benne, hogy a vajdasági családokra vonatkozó „látlelet” hozzájárul önmagunk jobb megismeréséhez, és további kutatások alapjául szolgál.

I.

PÁRVÁLASZTÁS

Az önmegvalósítás és párkapcsolatra való alkalmasság

A sikeres életszervezés egyik legnagyobb titka, hogyan lehet férfiakkal és nőkkel gyümölcsöző kapcsolatot kialakítani egymás között. A családkutatók egybehangzó véleménye szerint a férfiakkal kisebb nehézséget okozott körülhajózni a Földet, leigázni a bennszülötteket, birodalmakat létrehozni és lerombolni, atombombát létrehozni, feljutni a Holdra, hatalmas vagyont felhalmozni és elveszíteni, mint egy jó házasságot tető alá hozni. És a helyzet ebben a vonatkozásban egyre rosszabb. Úgy tűnik, hogy minél csodásabb dolgokat művelnek a világon (meseautók, világháló, génebézés stb.), annál gyermetegbé válik a nőhöz való viszonyulásuk, olyannyira, hogy ábrándos képzeletük és elérhetetlen vágyaik miatt a fejlett világban a férfiak fele képtelen a házasság szent kötelékének eleget tenni.

Nincs ez másként a nőkkel sem. Korábban sem mentek a dolgok simán, mára azonban a feminizmus végképp megzavarta a gyengébb nem fejét. Elegendő van abból, hogy a kalapot a férfiak hordják, hogy csak azok járnak nadrágban, ugyanakkor számos vonatkozásban a régi szabályok szerint akarnak élni. Szeretnének szabadabbak lenni, ugyanakkor még jobban magukhoz kívánják láncolni azt, akivel együtt élnek.

A gubanc ott kezdődik, vélik sokan, hogy a férfiak és a nők mások. A férfiak szerint az lenne a dolgok rendje, hogy az ember felcsíp egy nőt, aztán lelép. Aztán megint felcsíp egyet, és megint lelép. A nő viszont ezzel szemben szeretne az egyetlen lenni a kiválasztott férfi egész életében. Sőt, a legtöbben talán azt szeretnék, ha rajtuk kívül más nő nem is lenne a világban.

A férfiakkal és nőkkel külön-külön is nehéz megvalósítaniuk romantikus vágyaikat és elképzeléseiket, együtt még nehezebb. Legszívesebben mindkét nem a maga útját járná, de ez sem lehetséges. Az utódok felnevelése érdekében kell, hogy legyen néhány szabály, amely a kicsinyes ellentéteknek véget vet. De nincs az a kevéske szabály, ami a kor divatos felfogása szerint ne jelentené akadályt az „önmegvalósításnak” és a személyi szabadság „kiteljesedésének”.

A legnagyobb gondot a gyerekek jelenti. A „posztmodern” ember úgy érzi, hogy a gyermekvállalással elveszíti szabadságát és függetlenségét, hiszen a gyermeknevelés minden idejét és energiáját igénybe veszi. Ezért halogatja a

dolgot, amíg lehet, vagy egyszerűen lemond a gyerekről. A kapcsolat ezzel társadalmi szempontból tulajdonképpen el is veszti értelmét és jelentőségét. Tegyük mindjárt hozzá, hogy ennek az ostoba egoista hóbortnak semmi köze sincs a személyiség pszichológiai értelemben vett önmegvalósításához és sokoldalú fejlődéséhez. Az „azt teszem, amihez kedvem van” nézetten ellentétben a személyi érettség magában foglalja valamely szakma elsajátítását, a házasságra való alkalmasságot, a kölcsönös szexuális örömszerzésre és nemzésre való képességet és a szülővé válást, a közös értékek és érdekek kimunkálását, a mi-tudat kialakulását, a közös célokat és az azokért való áldozatvállalást.

Nemcsak arról van szó, hogy erre képeseknek kell lennünk, hanem hogy az egyén *szükségét* érezze mindennek, enélkül személyi érettségről és teljes mértékű önmegvalósításról nem beszélhetünk. A társadalomban tapasztalható egocentrikus magatartás, amely a személyiség fejlődését a saját én szükségleteire korlátozza, és az intellektuális fejlődést kizárólag ennek szolgálatába állítja, tulajdonképpen szocializációs zavar, amely alkalmatlanná teszi az embert a társadalmi életre. A társadalmi körülmények között zajló élet olyan követelményeket támaszt az emberrel szemben, amelyek nélkül maga a társadalmi együttélés és reprodukció kerül veszélybe.

Akörül tehát, hogy a személyiség sokoldalú fejlődése és önmegvalósítása mit jelent, nem lehet vita. Az önmegvalósítás együttes fejlődést, egyre magasabb szintű érzelmi és intellektuális teljesítményt, kölcsönös, mások szükségleteihez és fogékonyságához illeszkedő kulturális magatartást (habitust) jelent.

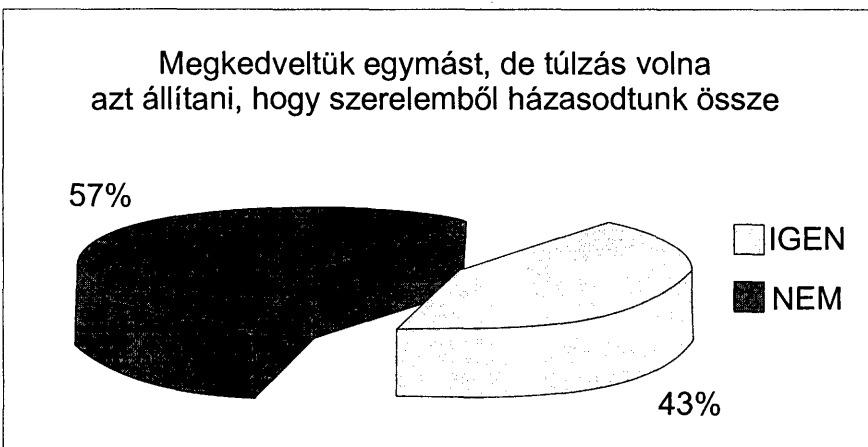
A PÁRVÁLASZTÁS MOTÍVUMAI

A gondok már a párválasztással kezdődnek. Életünk sorsdöntő pillanatai között az egyik kétségkívül az, amikor valakivel megismerkedünk, és kapcsolatot létesítünk. Az adott személy kiválasztásával ugyanis gyakorlatilag eldől, hogy a későbbiek során milyen gyakoriságú, milyen jellegű és milyen intenzitású konfliktusokkal lehet majd számolnunk. Mindenféle személyi kapcsolatra áll ez, de különösképpen vonatkozik a párválasztásra. Mégis, bár sorsdöntő lépésről van szó, a tudomány alig tud mondani valamit nekünk erről a fontos eseményről. Maguk az emberek pedig, akik kapcsolatba lépnek egymással, párt választanak maguknak, általában nincsenek is tisztában sem döntésük fontosságával, sem annak következményeivel. Talán helytelen is tudatos döntésről beszélnünk, inkább azt mondhatnánk, hogy egyszerűen sodródnak az eseményekkel, nemtörődöm módon viszonyulnak az egészhez.

Persze ahhoz, hogy a párválasztásban kellő körültekintéssel járjunk el, jó lenne tudni, hogy mi a választás indítéka és alapja? Ösztönös vagy tudatos a partner kiválasztása? Személyes érdekek, magasrendű eszmények, kielégítetlen

szükségletek vezérelnek-e bennünket a párválasztásban, vagy a vak véletlenen múlik, hogy kivel hoz össze a sors bennünket? Az ellentétek vonzzák egymást, vagy magunkhoz hasonló személyt keresünk? Azért ragaszkodunk-e valakihez, mert úgy érezzük, hogy a segítségünkre szorul, vagy, mert nekünk van szükségünk az ő támogatására?

Az indítékokat keresve nagy általánosságban azt lehetne mondanunk, hogy a párválasztás egy *bensőséges emberi, érzelmi, szellemi és erotikus kapcsolat iránti igény* kielégítését hivatott szolgálni. Ennek az igénynek a kielégítése azonban gyakran együtt jár más tudatos és tudattalan, esetleg nyilvánosan be nem vallható indítékokkal, mint amilyen például a társadalmi felemelkedésre való törekvés, a tekintélyszerzés, az egzisztenciális helyzet javítása, a munkahelyen való előrelépés, a hátrányos körülményektől való menekülés stb. De szerepet játszhat a választásban a szülők, barátok-barátnők, ismerősök részéről történő befolyásoltság, a társadalmi elvárás, az utánzás, a divat, a közizlés és más egyéb.

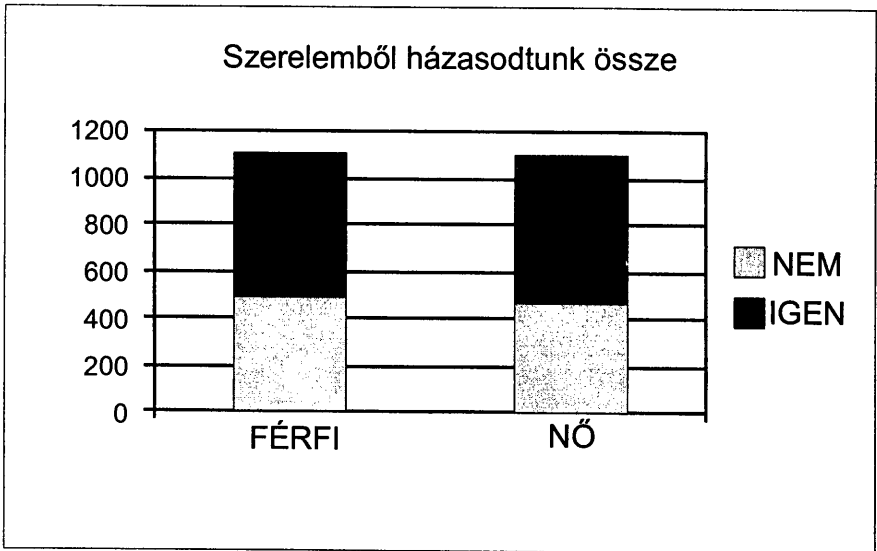

1. ábra

A közkeletű felfogás szerint a párválasztás *ösztönös motivációk* alapján történik, magyarán a partnerek *megszeretik egymást*. Úgy tűnik, hogy a mi kultúránkban nagyon fontos mozzanat a szeretetre való hivatkozás. Ennek feltehetően két (de lehet, hogy több) oka van. Tudvalevő, hogy a szeretet fölötté áll minden földi hiúságnak, így a szeretetre való hivatkozás a párvá-

lasztás körül elejét veszi minden találgatásnak, ugyanakkor a szeretet harmonikussá teszi az emberi kapcsolatokat. Nyilvánvaló, hogy ebből a szempontból az „egy szív, egy lélek” jelenti az eszményi állapotot. A válások és rossz házasságok számából ítélve, úgy tűnik, hogy a szeretetre való hivatkozás önmagában véve nem elégséges, a boldogsághoz magára a szeretetre is szükség volna. Sajnos, ezen a téren óriási deficit mutatkozik.

Az érzelmi deficit olyan nagymértékű, hogy sokan nem hajlandóak már a látszatnak sem eleget tenni. Ezek az emberek a szerelmet irracionális érzésnek, a szerelmi házasságot divatjamúlt intézménynek tartják, és új kapcsolatformákra esküsznek. Körükben mind gyakoribb az együttélés vagy a házasságkötési szerződés, amelyekben csakugyan nyoma sincs semmiféle irracionális elemnek.

2. ábra

Kétségtelen, hogy a szerelem nem játszik mindig elsődleges szerepet sem a párkapcsolat kialakulásában, sem a későbbi házasságban. Legalábbis az a fajta szerelem, amelyben a szenvedély és az egymásért való lelkesedés játssza a fő szerepet. Vizsgálati eredményeim szerint, amelyben 2200 személy vett részt, az esetek 43 százalékában a házastársak nem szerelemből, hanem más

meggondolásból kötöttek egymással házasságot.³ Az egyik ember a másik ember számára több szempontból képviselhet értéket, ami éppen olyan szorosán összekapcsolja és örömtelivé teheti életüket, mint a szerelem.

Nem egy párkapcsolat szexuális alapokról tartok, és a folytatás, akár csak a szerelem esetében, többféle lehetőséget kínál. Kitejleszhető, sokoldalúvá válhat, de ki is éghet, a szenvedély köddé válhat, ha a partnerek mélyebb kapcsolat iránti igénye kielégítetlen marad.

AZ EVOLÚCIÓS MAGYARÁZAT

A párkapcsolatokra vonatkozóan – a kor szellemének megfelelően – meglepően új elméletek látnak napvilágot. Egy budapesti válóperes ügyvédnö szerint például Magyarország a maîtresse-ek, a kitarítottak országa lett. Sok fiatal lánynak nincs más dolga – mondja –, minthogy egy pénzes úr rendelkezésére álljon. Az, hogy a barát jól menő üzletember, vagy a bűnözésből teremti elő a jóléthez szükséges pénzt, nem számít. Pontosabban nem tudható – legalábbis a csinibaba számára nem nyilvánvaló, ezt nem kötik az orrára. Az úr ugyanakkor elvárja, hogy (pénze arányában) a nő fiatal, szép és csinos legyen, és bármikor a rendelkezésére álljon. A cicababának nincs semmibe beleszólási joga, arra sem formálhat jogot, hogy bármiről tudjon, vagy az úr dolgaiba beleszóljon. A múlt században, Franciaországban maîtresse-eknek nevezték az ilyen hölgyeket.

A világon mindenre van „tudományos” magyarázat, így erre is. A párválasztás „evolúciós” elmélete szerint a férfiak és a nők más-más szempontok szerint házasodnak. A nők „ösztönösen” olyan férfit választanak maguknak, aki más férfiáknál nagyobb anyagi és egyéb biztonságot tud nyújtani számukra. A férfiakra viszont „genetikailag” a fiatal és csinos nők vannak nagy hatással. Ennek a vonzerőnek az evolúciós magyarázata az, mondják, hogy a fiatalság és a szépség a férfiak szemében a termékenység és a kicsattanó egészség jele. A nő ragyogó szeme, bársonyos bőre, fényes haja, rózsás arca gyermekszülésre való hajlandóságot sejtet, ennek pedig a férfiak tudvalevően nem tudnak ellenállni.

A nők indítékai ezzel szemben mások. A férfi szeme, bőre, haja, megjelene, különösképpen a nemzőképessége, tizedrangú számukra. Annál többet nyom a latban az, hogy milyen helyet foglalnak el a hímek hierarchiájában. A nők „az ezüst hátú hím gorilla emberi megfelelőjét” keresik a leendő párjukban⁴, vagyis az olyan férfit részesítik előnyben, aki uralkodni tud más férfiak fölött, és domináns helyzeténél fogva nagyobb zsákmányt tud biztosítani családjá részére.

Habár a párválasztás motívumai a két nem esetében szemmel láthatóan mások, a cél végső soron mindkét nem esetében ugyanaz: az emberi faj fenntartásának biztosítása lebeg a szemük előtt – mondják az evolúciós tan képviselői.

Bizonyára sokan felháborítónak találják, hogy vannak, akik a tudomány nevében a pénztárca vastagságával próbálják magyarázni a női szívek lángra lobbanásának titkát. De vajon csakugyan szokatlan dolog-e, hogy egy ötvenes éveiben járó, kopaszodó igazgató vonzóbbnak tűnik sok fiatal nő szemében, mint a korban és anyagiakban hozzájuk jobban illő horpadt segédmunkás?

Érdekes módon a fiatal és csinos titkárnők mindig a főnökükbe szeretnek bele, és nem a hivatalsegédbe. Ki ne tudna példákat felhozni rá, hogy a felkapaszkodott férfiak milyen könnyen adnak túl hűséges házastársukon, hogy státusuknak, az új csillagállásuknak megfelelő fiatal, csinos, karcsú nőt válasszanak maguknak.

A mindennapi életből vett példák sokasága mellett a társkereső apróhirdetések is mintha azt igazolnák, hogy nem teljesen légből kapott a nemek eltérő biológiai indítékaira való hivatkozás. A férfiak csinos, fiatal lányokat, a nők viszont lakással rendelkező, anyagilag jól szituált, diplomás férfiakat keresnek.

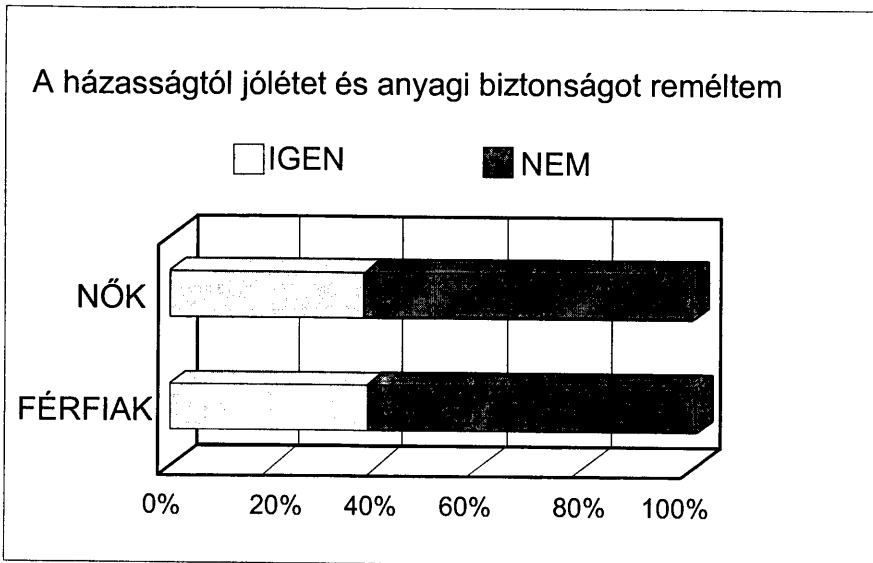
Magát a jelenséget aligha lehet tagadni, a kérdés csupán az, hogy mennyire általános ez a jelenség? Beszélhetünk-e az előforduló esetek kapcsán a férfiak és a nők különböző „biológiai indítékairól”? Bizonyítást nyert-e valahol, hogy a párválasztásban a férfiak számára a nő fiatalsága, külleme, szexuális vonzereje csakugyan fölötte áll mindenneknek, illetve, hogy a nők többsége számára a férfi ereje, anyagi helyzete, társadalmi presztízse a perdöntő?

Nos, bizonyára vannak erre vonatkozó kutatási adatok, nekem sajnos nem sikerült a nyomukra bukkannom, így az evolúciós elmélettel kapcsolatban csak saját eredményeimre tudok hivatkozni.

Kutatásaim során több mutató mentén vizsgáltam meg a párválasztás indítékait, amelyek között természetesen szerepeltek az anyagi és társadalmi presztízsszemponatok is. Lássuk, milyen gyakorisággal fordulnak elő ezek a motívumok a vajdasági magyar nők és férfiak párválasztásában.

Arra a kérdésre, hogy a házasságától „jólétet és anyagi biztonságot remélt-e”, a vizsgálatban részt vevő 1093 nő közül 410 válaszolt igennel, 683-an pedig nemmel. A nők alig több mint egyharmada, 38 százaléka kalkulált az anyagiakkal, míg túlnyomó többségük, 62 százalékuk esetében a jobb anyagi helyzethez fűzött remények nem játszottak szerepet a férjhez menésben.

Hajszálra azonos megoszlás tapasztalható a férfiaknál is. A vizsgálatban részt vevő 1107 férfi közül 414 (37%) válaszolt igennel, míg 693 (63%) nemmel. Az eredmények alapján két megállapítást tehetünk:

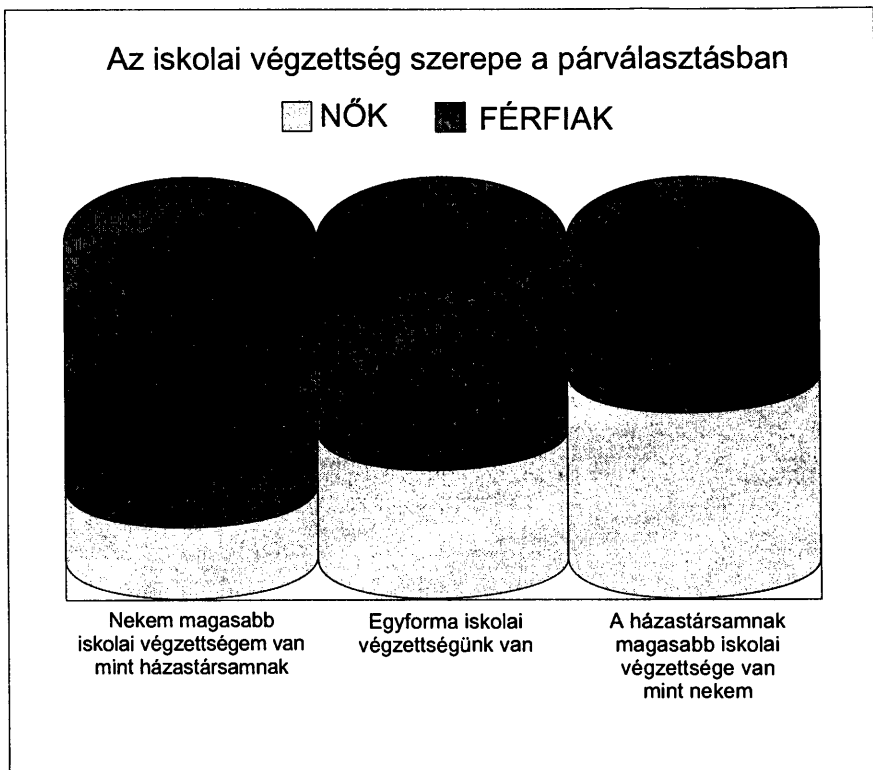
3. ábra

1. A kérdéseinkre kapott igen és nem válaszok csaknem teljesen azonos megoszlása megkérdőjelezi azt a feltevést, hogy a nők párválasztásában az anyagiak fontosabb szerepet játszanak, mint a férfiaknál.

2. Minden ember jólétre és anyagi biztonságra vágyik, ez az igény azonban sem a nők, sem a férfiak párválasztásában nem játszik meghatározó szerepet.

Nem értük azonban be ennyivel. Feltételezve, hogy a nők párválasztással nagyobb társadalmi presztízsre kívánnak szert tenni, célszerű utánajárni annak is, hogy vajon ezt nem más formában kívánják-e elérni. A társadalmi helyzet egyik fontos mutatója például az iskolai végzettség. Számít-e valamit a férfiak iskolai végzettsége a nők szemében? A „diplomához” mennek-e feleségül?

A házastársak iskolai végzettség szerinti megoszlása szembetűnő hasonlóságot mutat. Az esetek túlnyomó többségében, 60 százalékában azonos iskolai végzettségű nők és férfiak lépnek frigyre egymással. Igaz, hogy csaknem kétszer annyi nő (40%) választott nála magasabb iskolai végzettségű férfit, mint ahány férfi magasabb végzettségű nőt (23%), ez azonban a nők és a férfiak iskolázottsági szintjének különbségéből is adódhat. Ismeretes, hogy régebben a nők, különösen mezőgazdasági vidéken, kevesebb iskolát végeztek, mint a férfiak. Ma már, a fiatalabb korosztályok esetében, a helyzet inkább fordított: a lányok

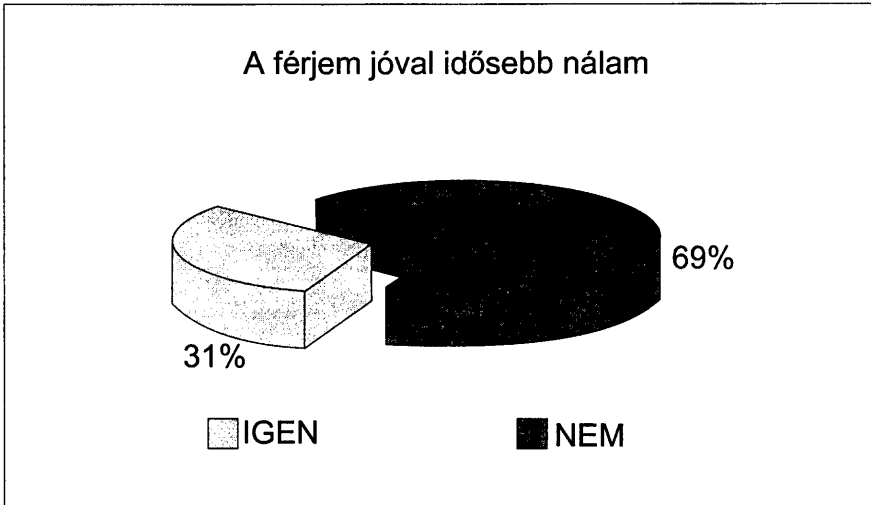
4. ábra

járnak tovább iskolába, míg a fiúk igyekeznek olyan szakmát választani, amellyel mielőbb munkába állhatnak.

Megvizsgáltam az életkorban mutatkozó különbségeket is. A *jelentős életkori különbség* ugyanis a támaszkeresés sajátos formájaként is értelmezhető. Az állatvilágban az idősebb hím – bizonyos életkori határok között – erősebb és tapasztaltabb a fiatalabbnál, ezért többet tud magának (és az alomnak) a zsákmányból megkaparintani. Bizonyos vonatkozásban hasonló a helyzet a férfitársadalomban is. Az ifjak nem nagyon rendelkeznek még javakkal, és ahhoz, hogy társadalmi presztízst tegyenek szert, előbb meg kell mászniuk a szakmai és hivatali számlátrát. Általában akkor kerülnek magasabb pozíció-

ba, ha az idősebb generáció nyugállományba vonul, vagy alkalmatlanná válik feladata ellátására.

„Jelentős különbségnek” az öt évnél nagyobb korkülönbséget tekintettem. Ilyen értelemben, a felmérésben részt vevő 1093 nő közül 340 (31%) ment feleségül nála öt évnél idősebb férfihoz, az 1107 férfi közül pedig 101 (9%) vett el idősebb nőt feleségül.

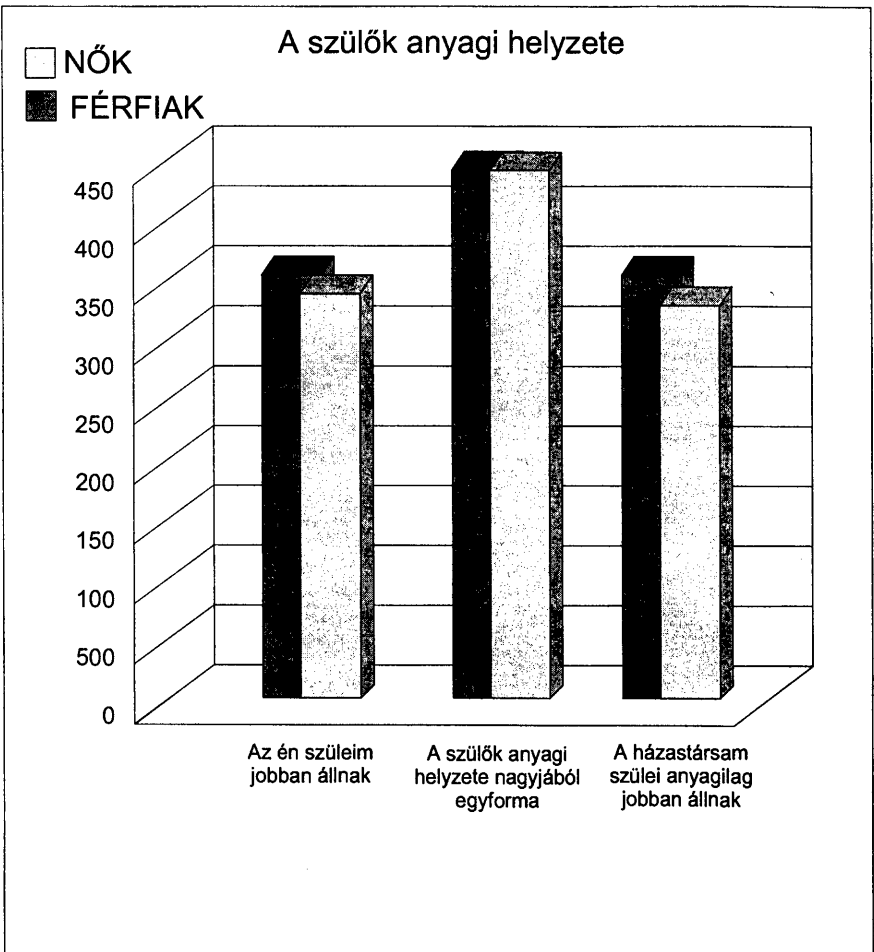

5. ábra

Az eredmények alapján azt kell mondanunk, hogy az életkor tekintetében a férfiak és nők túlnyomó többsége magához illő párt választ. Az életben bizonyára előfordul, hogy egy fiatal hölgy az 50-es éveiben járó igazgatóba „szeret bele” és nem a vele egykorú segédmunkásba, az ilyesmi azonban inkább kivételes esetnek számít. Az sem igaz, hogy a férfiak kivétel nélkül fiatal nőkre vadásznak, hiszen kétharmaduk korban hozzájuk illő nőt választ magának, egy részük pedig, mintegy 10 százalékuk, kifejezetten az idősebb nőkhöz vonzódik.

Megvizsgáltam azt is, hogy milyen szerepet játszik a szülők vagyoni helyzete a párválasztásban. Aligha szorul ugyanis magyarázatra, hogy a család egzisztenciális helyzete nagymértékben befolyásolja a fiatalok társadalmi felemelkedésének esélyét. Az evolúciós elmélet alapján tehát azt várnánk, hogy a lányok a jómódú családi háttérrel rendelkező fiúkat részesítik előnyben.

Nos, ez a feltevés a gyakorlatban nem nyer megerősítést. A felmérési adatok tükrében a szülők anyagi helyzetének nem sok szerepe van a fiatalok párválasztásában. Házasságkötése révén a nők 27, a férfiak 29 százaléka került jobb

6. ábra

anyagi helyzetű családba, túlnyomó többségük viszont – a nők 73, a férfiak 71 százaléka – hasonló anyagi helyzetű családból származó párt választott magának. Ha úgy tetszik, a párválasztásban sokkal inkább a „zsák a foltját” elv érvényesül, mintsem a rideg számítás.

A fenti eredmények alapján, összegezőképpen megállapíthatjuk, hogy a vajdasági magyar populációra vonatkozóan az ún. „evolúciós elv” nem érvényesül a párválasztásban.

A VEGYES HÁZASSÁGOK

Van azonban még valami, amit az evolúciós magyarázattal kapcsolatban érdemes megvizsgálnunk. Egyéni boldogulásunk szempontjából nem mindegy, hogy hová születünk, milyen náció tagja leszünk. Többnemzetiségű környezetben például a társadalmi egyenlőtlenségből fakadó különbségek néha olyan jelentősek, hogy a kisebbségi közösségek felmorzsolódnak, beolvadnak, eltűnnek.

A beolvadási folyamatot asszimilációnak szoktuk nevezni, ami a vegyes házasságok kohójában megy végbe. A vegyes házasságokat önmagukba véve nem lehet kárhoztatni, hiszen azok a népek közeledését is szolgálhatják. A gondot az jelenti, ha a vegyes házasságban élők közül az alacsonyabb társadalmi presztízzsel rendelkező fél – úgymond a „békesség kedvéért” – előbb nyelvet, majd identitást cserél. Márpedig nálunk hosszú évtizedek óta ez történik: a vegyes házasságok a szerb nép térhódításának és a más népek – köztük a magyaroknak – beolvasztásának az eszközeit jelentik.

Ebből a helyzetből adódóan számos kérdés merül fel. Vajon mekkora szerepet játszik a párválasztásban a nemzeti hovatartozás? Hányan kötnek – a könnyebb boldogulás és társadalmi felemelkedés reményében – szerb nemzetiségű személlyel házasságot? Megfigyelhető-e ezen a téren valamilyen különbség a férfiak és nők között? Érvényesül-e az „evolúciós elv”, mely szerint a nők igyekeznek olyan férfit választani maguknak, aki az adott körülmények között nagyobb anyagi és egyéb biztonságot tud nyújtani számukra?

A statisztikai adatok szerint az általunk vizsgált térségben minden harmadik házasság vegyes házasság. Észak-Bácskában például felmérésünk kezdetén, az 1991-ben kötött 2600 házasságból 57 esetben szerb lány magyar férjet választott, 45 pedig horvát nemzetiségűt, ugyanakkor 106 magyar lány ment férjhez szerb fiatalemberhez, 76-an pedig horváthoz. Ha figyelembe vesszük a szerbek és magyarok népességen belüli arányát, azt kell mondanunk, hogy a magyar nők kétszer annyian választanak szerb házastársat maguknak, mint a szerb nők magart.

A felmérésben részt vevő személyek (2200) közül 345-en (16%) élnek vegyes házasságban. A nők és a férfiak között nincs számottevő különbség: a

nők 19, a férfiak 15 százaléka választott más nemzetiségű házastársat. E csekély eltérés alapján nem mondhatjuk, hogy érvényesülne az „evolúciós elv”, mely szerint a nők igyekeznek olyan férfit választani maguknak, aki az adott körülmények között a domináns nép tagjaként nagyobb anyagi és egyéb biztonságot tud nyújtani számukra.⁵

A CSERE- ÉS A SZEREPELMÉLET

Úgy tűnik, hogy a vonzerőt nem lehet olyan szimpla indítékokkal magyarázni, mint ahogyan azt az evolúciós elmélet hívei gondolják. Ennél korszerűbbnek tűnő magyarázattal áll elő az ún. csereelmélet. E szerint a párválasztás bonyolult egyezkedési folyamat, amely – a piacgazdaságon alapuló társadalom szellemének megfelelően – a *tisztességes cserén* alapszik. Magyarán valamennyien igyekszünk olyan párt választani magunknak, aki többé-kevésbé egyenrangú velünk. Nem csupán a fiatalság, a szépség, az iskolai végzettség, a vagyoni helyzet, a társadalmi presztízs képezi a „mérlegelés” tárgyát, hanem az olyan belső értékek is, mint amilyen az intelligencia, a kedvesség, humorérzék, figyelmesség, gyengédség. A kedvező személyi tulajdonságok ellensúlyozhatják az alacsonyabb társadalmi rangot vagy iskolai végzettséget, ami fordítva is áll, a jólét, a gazdagság, a magas rang könnyen feledtetni velünk választottunk személyi hiányosságait.

A csereelmélet szerint tehát a megismerkedést követően bonyolult egyezkedési folyamat jön létre, és ha e hideg fejjel történő mérlegelés kölcsönösen pozitív eredménnyel zárul (a pontszámok megegyeznek), az érintettek házasságot kötnek. Menet közben persze kiderülhet, hogy valamit nem vettek figyelembe, esetleg megjelenik a piacon egy előnyösebb harmadik, nos, ilyenkor a felek jó üzletember módjára egyszerűen „felmondják a szerződést”.

A bonyolult egyezkedési folyamatnak vannak más rejtett pszichológiai összetevői is. A párválasztás során nemcsak a fiatalság, szépség, a társadalmi helyzet, az anyagi jólét, vagy választottunk személyi tulajdonságai (kedvesség, figyelmesség, gyengédség) érdekel bennünket, hanem az is, hogy mások milyenek látják kedvesünket. Sokat jelent, ha választottunk növeli tekintélyünket, és ezáltal hozzájárul önbecslésünk megerősítéséhez.

És ezzel már át is tértünk a *szerepelméletre*, amely szerint olyan partnert keresünk magunknak, aki megerősíti bennünk az önmagunkról kialakított pozitív képet, és egyúttal növeli értékünket mások szemében.

Egyik alkalommal az egyik páciensem, Jakob, kifogyhatatlanul sorolta felesége rossz tulajdonságait. Hirtelen félbeszakítottam, és megkérdeztem tőle, emlékszik-e rá, hogy miért választotta pont őt feleségül? Jakob gondolkodás nélkül rávágta. – Ő volt a legszemrevalóbb lány az utcában. Aztán elmondta,

hogy boldogult ifjúkorában, minden fiú a környék legszebb lányával szeretett volna járni, aki történetesen éppen az ő utcájukban lakott. Kimondhatatlanul büszke volt, amikor sikerült a lányt elcsábítania, és látta a többi srác lógó orrát. Ez a siker eltette sokáig. Idővel, sajnos, az alaphelyzet megváltozott, a nő slamposná vált és megcsúnyult, a kutyának sem kellett már az utcából. Azóta mindenért az asszonyt hibáztatja, ahelyett, hogy belátta volna, milyen kockázatos dolog volt erre a motívumra – az egykori sikerre – alapozni a házasságot.

Jakab esete azért érdemel itt említést, mert rávilágít, hogy önbecslésünk megerősítésének az igénye olykor háttérbe szoríthat minden egyéb józan megfontolást.

Önbecslésünk nem csak a párválasztásba szól bele. Az hogy mások mit gondolnak rólunk, fontos szerepet játszik kapcsolatunk későbbi története szempontjából is. Sokan például nem a rossz házasságuk, hanem házastársuk kedvezőtlen társadalmi megítélése, illetve az ebből származó önértékelési problémáik (szégyenérzetük, presztízsvesztésük) miatt szánják el magukat válásra.

A SZÜLŐI MINTA

Carl Jung neves pszichoanalitikus szerint a párválasztásban fontos szerepet játszik a szülőkhöz való pozitív vagy negatív hasonlóság. „Ebben a tekintetben az ifjú férfi számára az anyjához való viszony, a lány számára az apjához való viszony a meghatározó”⁶, írja Jung. A szülőkkel való jó kapcsolat a hozzájuk hasonló partner választására motivál, a negatív érzelmi viszony viszont az ellentétüket teszi vonzóvá. Pozitív minta esetén átörökítjük utódainkra kedvező tapasztalatainkat, a szülőkhöz fűződő negatív érzelmek viszont arra készítetnek bennünket, hogy a hozzájuk hasonló személlyel megpróbáljuk kompenzálni meg nem valósult vágyainkat.

E szerint nem azért szeretünk bele valakibe, mert fiatal, gyönyörű, gazdag, kedves, jó megjelenésű, hanem mert hasonlít a szüleinkhez. A szülők személyét tágan kell értelmezni. Választottunkban olyasvalakit keresünk, aki a gyermekkorunkban hozzánk közelálló, meghatározó szerepet játszó személy tulajdonságaival rendelkezik. Azt is mondhatnánk, hogy a párválasztással tulajdonképpen gyermekkorunk környezetét igyekszünk újratemetni, amelyre azért van szükségünk, hogy régi lelki és érzelmi sérmeinket orvosolni tudjuk.

Mint minden elméletnek, bizonyára Jung magyarázatának is van valóság-alapja, az esetek sokfélesége miatt azonban elégtelen mindent a szülőkkel és gyermekkorunkkal magyarázni. A párválasztás sokkal összetettebb és titokza-

tosabb jelensége életünknek, mintsem hogy azt bele tudnánk gyömöszölni egyik vagy másik elméleti skatulyába.

A GYAKORLATTAL IS BAJ VAN

Életünk során nyilvánvalóan számtalan esetben találkozunk olyan emberrel, akivel jól kijöhetnénk egymással, beléje tudnánk szeretni, együtt tudnánk élni vele, de a dolog gyakran mégsem jön össze.

A párválasztással kapcsolatban úgy tűnik, hogy nemcsak az elmélettel van baj, hanem a gyakorlattal is. Valamilyen rejtélyes oknál fogva sokan nem találnak elfogadható nőt vagy férfit a maguk számára. Az egyedülállóak növekvő számából ítélve arra kell gondolnunk, hogy mind több az alkalmatlannak ítélt partnerjelölt a világon. Ha ez a folyamat tovább tart, a több milliárd férfi és nő között egy sem akad, aki elfogadható partnert találna magának.

A párválasztás motívumaival lenne baj? Kihunyott volna a meghitt szerelem utáni vágyakozás? Nincs elég alkalom az ismerkedésre? A boldogtalan házasságok hatnának riasztóan? Félnék az emberek a csalódástól?

A rendelőben szerzett tapasztalataim alapján úgy tűnik, hogy egyre több aggály, kétség, negatív érzés tapad a házasság gondolatához. A félelmek többnyire abból származnak, hogy a házasságot legtöbbször változatlan és megváltoztathatatlan állapotnak tartják, amelynek sorsa egyszer s mindenkorra eldőlt a boldogító igen kimondásával. Lehetséges, hogy ezen a szemléleten kellene változtatni.

Az ember személyiségét, lelki alkatát nem valamilyen merev, változatlan rendszernek kell elképzelnünk, hanem szüntelenül változó önmeghatározási folyamatnak. A külső és belső történések, a körülmények változása és ösztöneink belső dinamikája kaleidoszkóphoz hasonlóan mindig új vonásokat rajzol a portrénkra. Megtörténhet, hogy a folytonosan változó körülmények hatására, az élet határtalan tengerén hanyódván egy idő után nem ismerünk rá arra, akivel összeházasodtunk. Nehezebb és kényelmetlenebb belátni, de mi is okozhatunk hasonló meglepetést házastársunknak, mind testi, mind lelki vonatkozásban. A múlt idő és a lélek örökké változó természete nem teszi lehetővé, hogy mint valami falra akasztott szentképre tekintsünk kiválasztottunkra, aki időtlen időig mindig ugyanaz marad számunkra. De ha netán ez valamilyen csoda folytán mégis megtörténne, a szentkép bizonyára lidércnyomássá válna, hiszen azt jelentené, hogy megállt az idő felettünk, s immár semmiféle szükséglet, érdeklődés, tapasztalat, ösztön, érzés, ismeret stb. nem érinthet meg bennünket.

A szükségyszerű változás persze korántsem jelenti azt, hogy a hajdani ártatlan szépség feltétlenül éles nyelvű, kötekedő, zsémbes asszonnyá kell hogy váljék, illetve a fehér lovon várt herceg galád, iszákos vénemberré, aki üti-veri,

és útszéli hangon szidja a feleségét. Ez is megtörténhet, ám ekkor sem indokolt a sértett istenség szerepét játszanunk, hiszen ahogyan a párválasztás, a kapcsolat alakulása is mindig két ember műve.

Bárhogy is okoskodjunk, a párválasztás utáni fejleményeket nem tudjuk előre megjósolni. Jóhiszeműen azonban azt kell gondolnunk, hogy körültekintő párválasztással, a házasságra való tudatos felkészüléssel, sok minden megelőzhető, elejét lehet venni számos későbbi konfliktusnak.

JEGYZETEK

- ¹ Az Életbiztosítók Amerikai Tanácsa által készített statisztikák erre vonatkozó eredményeit Forgács József ismerteti *A társas érintkezés pszichológiája* című könyvében. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1989, 275. o.
- ² Ed Wheat dr. és Gloria Okesa Perkins: *Szerelemről minden házaspárnak*. Keresztény Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest, 1996, 35. o.
- ³ A megkérdezetteknek nem egészen fele, a 2200-ból 950 állította azt, hogy szerelemből kötött házasságot. Nemek szerinti megoszlásban: az 1093 nő közül 459 (42%), az 1107 férfi közül 491 (44%).
- ⁴ Harville Hendrix: *Pár-bajok és békés megoldások*. Park Könyvkiadó, Budapest, 2002, 20. o.
- ⁵ A mintánk azonban „torzít” ebben a vonatkozásban, pontosabban azokat a helyi sajátosságokat tárja föl, amelyek a kutatás keretétől szolgáló magyar többségű területre jellemzőek.
- ⁶ C. G. Jung: *Gondolatok a szexualitásról és a szerelemről*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 11. o.